

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj IX.

V sredo 1. prosenca (sredozimna) 1851.

List 1.

Za novo léto.

Rad pratkar, novičar
Z vošilam se bliža,
De bógat petičar
Se k njemu poniža,
Mu dati šestico,
Še raji petico.

Pa v cunjah in kosih
Šestic me ne mika,
Petíc ne tak bosih,
Ki moka jih stika.
Tak prvo vošilo:
Srebro je obilo!

Pa vojska vse tare;
So ušle dvajsetice;
Petíce ni stare,
Ni nove šestice.
Mir vošim, in raji
Le meč naj bo v kraji.

Vse vojskne priprave
Hud strah nam le dajo;
Umetne naprave
Naj mesto imajo.
Živí naj kupčija,
Živí obertnija!

Prek mečev naj kuje
Se kmečko orodje;
Tó kméte naj sluje,
Z njim tud so gospodje!
Le vošim, kar treba
Še gôr je od neba!

Še eno je polje
Brez časti, brez srebra,
Kjer dobre le volje
Gre trebuh pod rebra.
Naj šola domača
S pravico se plača!

Ko rečem: pravica,
Slovenšna se vzdigne;
Ta bodi resnica
Tud meni! pomigne.
Ah tvoja je sreča
Mi želja goreča!

Vsah želje spolniti
Sam eden ne more,
Svèt mnogih združiti
Da terdne podpore!
Zbor moder naj s slavo
Ukrepi deržavo!

Z močjó tak edino
Car vitežki čuje;
Narodov družino,
De res oblagruje.
Vse Bog gospodari,
Franc Jožefa vari!

To k novimu létu
Je moje vošilo;

Ne vém, po obétu
Če bo se spolnilo.
Vse Bog gospodari,
Vsih blagor obvari!

Podlipski.

Potreba gore in hribe boljši obdelovati.

V naših slovenskih deželah (na Štajarskim, Koroškim, Krajskim in Primorskim) se gore in hribi celó malo, to je, samo na tistih krajih obdelujejo, kjer žito, senó ali terte rastejo in so njive, travniki in nogradi napravljeni.

Pa tudi takošne njive, snožeti in nogradi se večidel brez vse previdnosti napravljajo in obdelujejo. Orani ali okopani bregovi se ne zravnaajo, zatorej deževje rodovitno zemljo z njih spera, de se take njive ali nogradi sčasama v pustote spremené. Na stermih senožetih deževje tudi zemljo spere, de trava na njih hira, derče in plazovi se odprejo, razširijo, in travniki se poslednjič zapustiti morajo.

Neobdelanim goram in hribam se nič boljši ne godí. Oni so ali že od začetka le gole nerodovitne peči bili, ali pa, čeravno nekđaj s hosto obrašeni, so gojzdje na njih posekani, požgani, ali scer pokončani bili, — in ko so korenine tako pokončanih host zginile, so dežji iz golih tal rodovitno zemljo sprali, so se derče in plazovi odperli, ruda in kamnje je poslednjič dol derknilo, in takó so tudi v nič prisli.

Pustota naših gor in hribov je že sama na sebi velika težava; zakaj prostori naših gor in hribov so že sami po sebi večí od prostorov ravniga polja ali dolín. Še večí je tista škoda, ktero naše polje zavolj pustote hribov in gor terpi; zakaj od golih pustih hribov in gor deževne vode hitrejši dol v potoke skupej stekajo, tako povodin povekšajo, ktere pesek in kamnje s hribov seboj prinesó, ž njim tam polje osujejo, tukaj razderejo; — toča se ne več, kakor nekđaj, v gojzdih, na hribih, ampak večkrat na polje in v dolíne osuja, potrebni občasní dežji pomanjkujejo, suša pogostama nastopa, prijetna rosa se zguba, moč vetrov se povikša, kader gojzdje na gorah in hribih preidejo.

Vse to je dan današnji vsakimu umnimu kmetovavcu dobro znano, in čisto nepotrebno bi bilo, od tega na dolgo in široko govoriti. Vsi spoznamo, de je potreba, naše gore in hribe boljši obdelovati, gojzde na njih varovati, ali kjer so končani, jih zopet izrediti.

Ali vunder skor nobeden tega ne začne! In zakaj ne?

Odgovor na to ni težák. Pridno obdelovanje gor in hribov dokaj stroškov prizadene, pričujoči dobiček pomanjša, se ne spleča koj prvo ali drugo léto, ampak večidel še le prihodnimu rodu v korist pride, — in ker vsak le sam za se, le za danes, ne pa za jutri skerbí, odlaga obdelovanje gor in hribov, ali ga clo čisto opustí.

Današnji čas vse naprej hití To povsod slišimo, povsod beremo; in prav je, de nismo zaspanci. Pa ravno kmetijstvu bi napredek nar bolj potrebin bil. Tode, kakor je zgorej naznanovano bilo, to je kratko in malo nemogoče, ako ne bodemo gor in hribov popred, kakor vse drugo, boljši obdelovati začeli.

Prizadevajmo si tedaj od zdej naprej za svoje gore in hribe in gojzde sploh na vso moč skerbeti, de jih v boljši stan pripravimo; — saj bo le v naš in naših naslednikov veliki dobiček!

Kakó bi se pa to začeti in storiti moglo, poskusimo v sledečim poduku razodeti.

(Konec sledí.)

Naznanik novih postav, ktere je bolj sploh vediti potreba.

Pod tem nadpisam bojo „Novice“ oznanovale vse važniši nove postave ne v težko razumljivi besedi, ampak prav po domače. Danes začnemo z nekterimi, ki so v 34. delu „deželnega zakonika za krajnsko kronovino“ zapopadene.

1. *Ces. kralj. deželna vikši sodnija razglasi sodnijskim vradijam ali gosposkam, kako se je takrat ravnati, če kak posestnik svoje zemljiše ali grunt razdeliti ali na kose prodati hoče.* Po novi postavi so zemljiša oprostene vsiga podložitva; posestnik je vsak sam svoj gospodar, tedaj zamore s svojim zemljišem storiti, kar koli hoče. Vunder razdelitev zemljiš ne more in ne sme brez konca in kraja biti, ampak se mora po nekakšnih postavah ravnati, scer bi utegnila nezmerna razdelitev zemljiš deželi v škodo biti in namest manjšiga števila premožnih kmetov bi zadobila le veči število beračev. Ravno za to se zdej postava izdeluje. Dokler pa gotove postave ni, je ministerstvo ukazalo, de naj sodnijske vradnije (ne kantonske poglavarstva) to opravilstvo prevzamejo, posestniki pa, ki kakošno zemljiše razkositi hočejo, naj se ta čas takóle ravnajo: De se odpis in prepis v gruntnih bukvah zgoditi zamore, je treba, de posestnik ali vdeležniki te spremenitve grunta napravijo spisani dokazek vsih na to zemljiše spadajočih cesarskih gruntnih davkov (fronkov) in družih odrajtvil, ki to zemljiše zadevajo, in ga c. k. sodni predložé; — namest téh dokazkov znajo pa tudi že storjene sodnijske prerajtvila veljati. Ako vtambulirani upniki v razdelitev grunta ne privolijo, se zna po gori ukazani poti scer razdelitev tudi zgoditi, tode vsi dolgovi, ki so na razdeljenim zemljišu, se v gruntnih bukvah ob enim na razdeljene dele utambulirajo ali prepíšejo.

2. *Po ministerskim ukazu se imajo stroški za vkvartiranje šandarmarije iz davkovske naloge vsih naravnih davkov, tedej tudi iz dohodnine, to je, iz dohodkinih davkov, poplačevati.*

3. Ker so opravila c. k. kantonskih poglavarstev po novih postavah od opravil c. k. sodnijskih vradij natanjko ločene, ne gréjo dražbe ali licitirenge, naj so kakoršne koli, kantonskim poglavarstvom, ako zadevajo dražbe zasebnikov ali privatnih oséb. Kantonske poglavarstva in županijski predstojniki se nimajo tedaj več tacih dražb vdeleževati.

4. Krajnsko deželno poglavarstvo da po ukazu ministerstva na znanje, kakošne pečatnike naj si županije napravijo, ter pravi: Če ima kakošno mesto, terg ali vas že po starih pravicah ali brez ovérka po stari šegi kakošin posebin pečat, naj se ga posluži tudi prihodnje, čeravno morebiti dozdej tudi v rabi ni bil. Tudi si zna kakšno novo znamnje v pečat izvoliti, samo bistveno znamnje praviga gërba (vópna) ne deržavniga ne kronovinskiga ne sme biti. Ako kakošna žu-

panija prav gërb imeti hoče, mora za-nj prositi. Naj pa že pride na pečat kakoršno koli znamnje ali pa nobeno, mora po obstoječih postavah saj na vsak pečat v jeziku tistiga kraja tale obpis priti: „*Uradni pečat županije* — — — —.“ Scer zna pečat napravljen biti za natiskovanje s tiskarskim černilam, ali za natiskovanje v vósek.

5. Ministerstvo je ukazalo: *če se kdo hoče vojašine odkupiti, ki pa še ni v vojaških létih (de je namreč premlad), se mu mora to vselej dovoliti, če odkupni denar vloži. Taki se pa smejo od števila novincov, kamor so prišteti, še le potem odšteti, ko so še res v starost za vojašino stopili.*

6. Po naznanilu ministerstva ne bo treba županjam več iz Dunaja pošiljaniga *deržavniga zakonika* jemati, ampak le *deželni zakonik*, v kteriga bojo prišle prihodnjič vse deželo dotikajoče postave.

Dobrovoljen svet,

kako se je v županijskih zborih obnašati in govoriti.

Spisal Ambrož. *)

Županije po ustavni napravi so dogotovljene in tudi župani so izvoljeni, kterih posebna dolžnost je, zbere svetovavcov tako voditi, de se v lepim redu in brez prepíra potrebni sklepi storé, posebno tam, kjer je več odbornikov.

Svobodna županija se more sama sebe vižati, to je, po izvoljenih možéh vse županijske opravila opravljati. Zaupni možje, ki v ta namen vkup pridejo, se morajo pa tudi tako vésti, de pokažejo, de imajo potrebno previdnost in tako obnašanje, kakoršno se sme od razumniga možá pričakovati.

Kjer koli več ljudí skup pride, se večidelj veliko govori, — pa ne tam, kjer se veliko govori, se tudi vselej modro sklepa, ampak le tam, kjer se po pameti govori. De se pa polagama in v lepim redu govori, ne smejo vsi pričijoči na enkrat gobezdati, zakaj iz take čubodre izvira zmešnjava, na zadnje clo kreg in prepír — ali pa še kaj hujšiga! De se kaj taciga ne pergodi, ampak de se v zborih, kjer več odbornikov skupej pride, lepo in vse poredama godí, je treba, de vsak vé, kako se je v tacih zborih obnašati.

V vsih zborih je vpeljan nekakšni red, po kterim se pomenki ravnajo. De se bojo vedili tudi naši slovenski župani in odborniki v zborih lepo vésti, naj beró sledeče podučenje in se po njem ravnajo. Težko ni.

Kader se svetovavci ali odborniki s županam v zbor snidejo, naj začne župan s pervo besedo zbor, in naj oznani vse opravila, ktere so za tisti zbor ali sejo odločene.

Po tem naj posamesne opravila po versti v pomen in pretresovanje vzame, in naj razodene, kaj de je njegova misel v ti zadevi. Kader on govori, naj vsi drugi svetovavci molcé in naj dobro pazijo na njegove besede. Kader neha župan govoriti, naj popraša okolj: kdo de izmed svetovavcov v ti zadevi hoče besedo povzeti, in ako se jih več oglasi, naj jih po versti zapiše, kakor so se oglasili, in ravno v ti versti naj tudi vsi k besedi pridejo.

*) Z velikim veseljem smo sprejeli od g. Ambroža pričujoče podučenje, ki se nam prav potrebno zdi, de se bojo vedile tudi naše županije po Slovenskim v zborih možko in v lepim redu obnašati. De bi pa to vsi naši župani in odborniki po deželi sami po sebi vedili, nihče terjati ne more, ker je to popolnoma nova reč. Nihče pa ni bolj v stanu, to podučenje bolj na tanjko in prav po domače razložiti, kakor ravno gosp. Ambrož, ki je tudi za Ljubljansko mestno županijo osnovo pravilniga reda sostavil, in kterimu, kakor naši bravci sami dobro vedó, domača beseda tako gladko teče, de jo je veselje brati. Obljubil nam je, v téh zadevah več za »Novice« pisati. Vred,

Potreba gore in hribe boljši obdelovati.

(Konec)

Gore in hribi so za gojzde vstvarjeni; zato se morajo na njih gojzde ali boršti obvarovati in rediti. Le nekteri kraji na njih naj se varno za polje obdelujejo.

Verhi in herbti, in sploh vse visoč/ne na gorah in hribih naj vedno ostanejo gojzdi, zakaj na njih stojče lesovje obvarje okolicam ali okrajnam redno in vsaki letini lastno vreme, de dobivajo potrebni dež in prijetno roso, de so obvarovane presilne moči viharjev, toče i. t. d.

Gojzde naj vedno ostanejo tudi vsi stermitni bregi, 19 katerih bi se zemlja sprati, ali plazi zemlje, peska,

kamnja ali enega utergati znali, — ali od katerih se vode v lijake ali potoke skupej stekajo.^-)

Drugi kraji in prostori na gorah in hribih se pa znajo za njive, snožeti, nograde, ali pa za pašnike obdelovati; in sicer:

za njive, nograde, travnike, tajisti, kjer žito ali grozdje dozori, in je zemlja dosto dobra; in de zraven tega taki kraji tudi tako ležijo, ali se saj tako zravnati in pripraviti dajo, de obdelana zemlja na njih obstoji, to je, de je nemore ne deževje spirati, ne sapa vetrov odpihovati, in kjer tudi nevarnosti ni, de bi se per veliki mokroti plazovi odperli in po njih zemlja doli derknila;

za pašnike pa naj se obdelajo tajisti kraji, na katerih, kakor je pred rečeno bilo, varno ni, zemlje okopavati — pa bi tudi potrebno ne bilo, gojzdov zmiraj obvarovati ali rediti.

Naj tedaj lastnik vsako posestvo na gorah in hribih prav skerbno pregleda, in po tem, kakor je tukej razloženo bilo, razsodi: na katerih prostorih ima gojzd, na katerih pa njiva, travnik, nograd ali pašnik biti.

Ako bojo lastniki na gorah in hribih to zvesto spolnovali, se bodo naše kmetijske reči in naši zemeljski pridelki za vse prihodnje čase stanovitno poboljšali. Scer pa je za našo prihodnost zlo slabo, in bo vsako leto hujši.

Gore in hribi so glave dežele. Kader oni goli postanejo, je to za deželo ravno taka nesreča, kakor plešasta glava za mladiga človeka.

Iz Gorice.

Jožef Koller.

*) Če ravno tu le od gor in hribov govorimo, vunder nerao-remo opustiti per ti perložnosti opomniti, de bi morali tudi pogojzdeni biti:

i) Okraji (Rander) na velikih ravninah ali pri morju, cez ktere merzli ali nezdravi vetrovi (burja, jug,) pihajo, de pred, kakor polje ali staniša ljudi dosežejo, v takih borštih svojo moč in nezdravnost zgubijo.

2) Bregi in loke (Ufer und Auen) poleg rek ali voda, doklej povodnje sežejo, de voda na mejah moč zgubi.